

SLÖSERI MED DE INTELLEKTUELLA?

Av professor WILHELM SJÖSTRAND

OM MAN MED de intellektuella förstår företrädarna för de levnadsbanor, vilka kräver en relativt omfattande och i övervägande grad teoretisk utbildning, hör till denna kategori alla som studerar vid universitet och fackhögskolor eller på andra vägar erhåller en motsvarande skolning. Att samhället liksom de enskilda här gör en mycket betydande kapitalinvestering står höjt över all diskussion. Lika säkert tycks vara, att många av de yrken, som det här gäller, inte har fått sin del av den standardförbättring, varåt vi kunnat glädja oss i detta land under de senaste decennierna. Nödvändigheten och lämpligheten härav kan bli föremål för debatt, så länge det på vissa håll anses, att standarden för de intellektuella tidigare varit oskäligt hög i jämförelse med representanter för andra förvärvsområden. En fortgående nivellering kan ju då på sådant håll betraktas som fullt riktig.

Om detta må politikerna och facksammanslutningarna strida hur mycket de vill. Frågan om de ekonomiska förmånerna hör till de självklara tvisteämnena i en fri demokrati. Vad som från den enes

utgångspunkter uppfattas som ett tydligt rättvisekrav, kan för den andra parten förefalla att vara en oskälig fördelning av tillgångarna på olika skikt i samhället. Men tvärsöver alla partimotsättningar borde man kunna enas om att det inte får äga rum ett påtagligt slöseri med hänsyn till existerande kapitalinvesteringar. Det är emellertid just risken härvidlag vis-à-vis de intellektuella, varpå jag skulle vilja rikta uppmärksamheten. Härmed avser jag närmast, att man skapar sådana förhållanden, som på längre sikt och med beaktande av alla tillhörande omständigheter kan tänkas medföra ett mindre totalt utnyttjande av en arbetskraft, som det kostar verkligt stora summor att få fram.

Låt oss t. ex. först beakta en så enkel sak som arbetstiden! Medan det godtas som en helt legitim strävan att minska ner antalet arbetstimmar och att skapa fria lördagar för bestämda kategorier i samhället, har det för de intellektuella egentligen aldrig ens varit fråga om 48 timmars arbetsvecka. Företrädarna för dessa yrken har rent av ofta inte någon reglerad arbetstid.

I vilket fall som helst drar de i regel med sig sina problem in i den s. k. fritiden. Denna måste vanligen i betydande grad utnyttjas för sådana verksamheter, som utgör nödvändiga förberedelser för det egna yrket. En läkare har att följa en snabbt fortskridande utveckling på sitt område, om han skall kunna fylla sin uppgift. En lärars ferier, vilka betraktas som en stor och exempellös förmån, är fylld av fortbildning och omskolning. En professors ferier är under alla förhållanden nästan alltid mera pressande än terminerna. Då skall allt det tas igen, som förut fått försummas. Forskningsplikten hinner många inte fullfölja förrän under jul- och sommarlov. För flertalet intellektuella torde arbetssituationen därför vara mera påfrestande än inom många mera praktiska yrken. Någon förändring tycks inte heller vara påtänkt.

Härtill kommer de ekonomiska konsekvenser, vilka hör samman med det intellektuella yrket och dess inneboende krav. Lika litet som en cykelreparatör kan arbeta utan verkstad och verktyg, lika litet kan t. ex. en professor sköta sin syssla utan en rad ekonomiskt betungande förutsättningar. Det är inte bara skrivmateriel och litteratur, som behövs. De internationella kontakterna sker till stor del på egen bekostnad. I en mängd avseenden fordras engagemang, som betyder mer arbete och även personliga utlägg. Hit hör bl. a. alla de

medlemskap i föreningar och styrelser, vilka i största utsträckning bär upp hela vårt kulturliv. Utan uppoffringar i dessa hänseenden från de intellektuellas sida skulle en betydande del av vår vetenskapliga verksamhet på nästan alla områden inte ha kunnat fortgå. Över huvud taget tycks man alldeles för litet besinna, att den intellektuelle — för att kunna vara den han bör vara — måste ha sin speciella miljö, och att denna senare faktiskt är mycket kostnadskrävande. Till detta förslår oftast inte existerande löner. För den, som inte har egna tillgångar, blir följderna härav, att en redan förut trängd arbetssituation måste försämrans genom uppdrag på fritiden.

Men inte nog härmed — samhället måste antagligen för all framtid liksom hittills räkna med att rekryteringen till de intellektuella yrkena till stor del sker från dessas egna företrädare. Ju mera man försämrar betingelserna för dessa förvärvsområden arbetsmässigt och ekonomiskt, desto mera måste man säkerligen lita till att tradition och familjevärderingar skapar vilja till uppoffring. Den investering, som skall ske i det nya släktledet, får köpas på bekostnad av egna önsningar, egen bekvämlighet, ökat arbete för att åstadkomma de nödvändiga inkomsterna osv. Det är nästan brottsligt optimistiskt att tro, att en allmän höjning av folkets bildningsnivå skall medföra ett annat läge. Ty man kan kanske

rekrytera generaldirektörs- och landshövdingposter o. d. med personer, som från dessa utgångspunkter genom egen kraft och duglighet gjort sig skickade för nämnda uppdrag. Men läkare, lärare, chefer inom undervisningsväsendet, professorer, jurister osv. kan inte åstadkommas på denna väg, hur stor höjning av den allmänna bildningsnivån vi än lyckas genomföra. Här kommer det alltid att krävas långa studier under ganska ogynnsamma förhållanden, t. o. m. om studielön skulle genomföras, och här kommer det ekonomiska utbytet i relation till vad insatsen fordrar att innebära en mindre lockelse, ifall man tar ett dylikt studielönesystem till intäkt för att låta de intellektuella förbli i samma situation som nu eller få det än sämre. Ingen kan på allvar tro, att yrkescirkulationen, däri inbegripet de intellektuella banorna, då kan bli tillräckligt betydande för att förse samhället med det skikt, som är en av dess viktigaste livsbetingelser.

Om det föregående är riktigt eller t. o. m. endast innehåller en viss kärna av sanning, får man säga, att det finns anledning till djup pessimism. Slöseriet blir enormt, ifall det som konsekvens av allt det sagda skulle visa sig, att just för de intellektuella mera än för andra t. ex. hjärtinfarkternas och kärlekskrampens spöke blir en alltmer påtaglig realitet, då toppinsatserna skulle vara möjliga. Ty den even-

tuella försämring i vissa psykiska förutsättningar, som förefinns för 50-åringen, kompenseras enligt min uppfattning mer än väl av den utbildning, de insikter, den överblick och de erfarenheter, som då kumulerat sig. Vem brukar laga att en affärsverksamhet avbryts i det ögonblick, då den viktigaste vinsten skall inhöstas? För sådant finns eljest blott ett ord — det är lätt att gissa vilket.

Det är mot denna bakgrund man har att se skattepolitiken för de intellektuella. Det kan vara en katastrofal felspekulation att spara några tiotal miljoner på fortsatt nejsägande till rätten att göra avdrag för studieskuld amorteringar och studiebidrag. Rättvisesynpunkten kan alltid som nämnts diskuteras. Men att föra en ekonomisk politik, som långsamt men säkert kan riskera att strypa samhällets »huvud», göra det mindre effektivt eller förhindra dess bästa prestationer — om sådant kan aldrig sägas för ofta, att det verkar oerhört korttänkt. Endast kalla fakta torde här dock förmå de obotfärdiga till att ta sig för pannan. Dit skulle bl. a. höra en grundlig statistisk utredning av mortalitetsutvecklingen under de senaste 50 åren inom olika yrken och förvärvsområden i vårt land. Om man därvid finge fram siffror för det, som i de intellektuellas egna kretsar börjar framstå som en skrämmande verklighet, skulle vi kanske kunna våga börja hoppas på förebyggande åtgärder.